

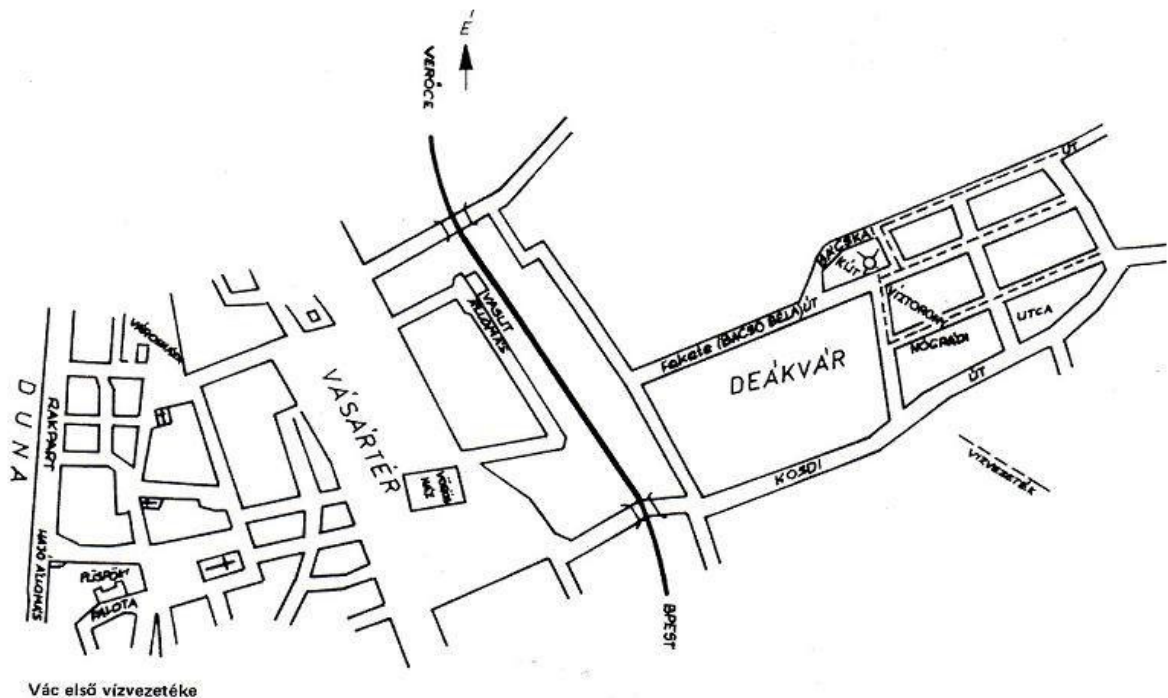
90 éves a Váci Vízmű

Gombás Ernő · 2018. március 3.

Az ünnep elé...

Minden szervezet életében vannak olyan események, melyek kiemelkednek a mindennapi történések sorából és jelentőségük indokolja, hogy megemlékezzünk róluk. A Váci Vízmű idén egy ilyen alkalomhoz ért, 90 éves lett. Az ünnepélyes átadására ugyan október 21-én került sor, de üzembe helyezése, azaz a működése, már március 1-vel megkezdődött. E két időpont között számos alkalommal fogok jelentkezni soraimmal, hogy a majd 100 év történéseit, fontosabb eseményeit felidézsem, és tisztelettel emlékezzem elődeinkre. Elsősorban azokra, akik Vác első vízművét megépítve elindították a cég működését, megalapozták további fejlődését. Röpké sorozatomat fel kívánom használni arra is, hogy megemlékezzek azon munkatársaimról, akikkel több-kevesebb időt -10,20,30,38 évet- volt szerencsém ebből a 90-ből együtt dolgozni.

I. A vízellátás és vízvezetés kezdetei Vácott

Vác város területét különböző korszakokban többször is borította tenger, majd annak elvonulása után élénk vulkanikus tevékenység mozgatta meg. A különböző talajrétegek összegyűrődtek, melybe medret vágott magának a Duna, kiemelkedett a Börzsöny hegység. A nagy nyomás következtében az iszaprétegek megkövültek és a koldi szénbánya tanúsága szerint még szén is keletkezett.

A felszíni talajréteg sokféle ásványi anyagot tartalmazott, amelyet az összegyűlő talajvíz feloldott, s így a vizet keménnyé, kellemetlen rossz ízűvé tette.

A város a Duna éles kanyarulatában, annak bal partján terül el azon a viszonylag sík területen, amely a Dunához 8 - 10 m magas meredek parttal több kilométer hosszban csatlakozik, és amely a Duna legnagyobb árvízétől is védettnek bizonyult. E területrészt déli végénél, a mai Géza király teret magába foglaló kisebb magaslaton jött létre a város első, várfallal is körbevett lakóterülete. Ivóvíz ellátásához a város területéhez tartozó három patak – a felső és az alsó Gombás, valamint a Rákos – vize a lakóterülettől való távolságuk miatt nem jöhetett számításba. Az egyetlen forrás, a mai hét-kápolna alatti, ugyancsak nagyobb távolsága miatt ivóvíz céljára állandó jelleggel nem volt használható. Mivel pedig az ásott kutak vize – az előbbieket szerint – kemény és rossz ízű volt, a lakosság a Duna vizét használta ivásra és mosás céljára. Életének első századaiban – történetíró szerint – a város szépen fejlődött. Kiheverte a tatárdúlás sebeit is, s Mátyás király uralkodása alatt tovább épült a kezdeti magtól a Duna folyásával ellentétes irányban. Az ivóvízről, mint problémáról nincs említés. A 150 éves török uralom alatt Vác csupán 1544 és 1591 között volt a megszállók zavartalan birtokában. Ez az időszak viszonylag rövid, de a város vízellátása szempontjából meglehetősen jelentékeny volt. A törökök számára ugyanis a város rossz ízű és kemény vize nem volt megfelelő, ezért olyan vizet kerestek, amely kielégítette őket és azt „csatornán” keresztül a városba vezették. Ennek az ú. n. török csatornának egészséges és tiszta vizét a hajdani FORTE gyár is felhasználta. E „távvezeték” feltáratlan maradt. A vizet adó források - város történetírói szerint - a várostól mintegy 7,5 km-re, a Vácducai domboknál lehettek, ezek vizét fogta össze a vezeték rendszer. A vezetéket helyenként tisztító aknáknak szakították meg. Ezekből az aknákból nyertek ivóvizet a környék földművelői. A „csatorna” méretei elgondolkodtatóak: magassága: 110, szélessége 80 cm. Fenekét fagerendák képezték, falazata és dongaboltozatú lefedése kőből, téglából készült. A terep lejtése biztosította a víznek a városba gravitációs úton történő vezetését. Sőt, hogy vizét az ott folyó Gombás patak se szennyezhesse, a csatornafeneket a patak szintje fölé emelték. A török uralom után a vize Malmot hajtott, valahol a mai Erdős Bernát utca végén. Mint érdekességet lehet megemlíteni, hogy az egykori VÁCI KÖZLÖNY 1888-ban a következőket írta:

„A török csatorna kitűnő vizét, amelyet Budapest, de bármely világváros arannyal váltott volna meg, a város vezetői Piutschisch Lajos földbirtokosnak teljes kihasználásra kiadták. A város közönségében ez nagy felháborodást váltott ki és a Kultúrmérnöki Hivatal közbelépésére a kiadott engedélyt már vissza is vonták.” (A feltárt „török csatorna” képe a váci Tragor Ignác Múzeum gyűjteményében fellelhető.)

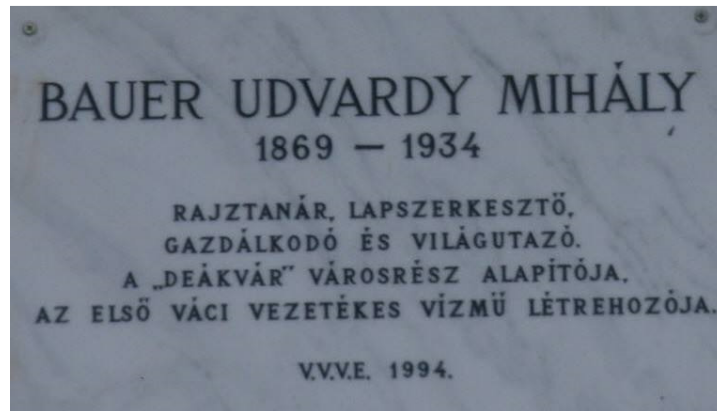
A város fejlődése csak lassan indulhatott meg a törökök okozta borzalmas rombolás után. A város első történetírója Karcsú Arzén könyvében 1742 az az év, amelyben először szerepel az ivóvíz. (Karcsú A. Arzén: Vác város története.) Idézet a városi tanács határozatából:

„A város elkerülhetetlen szükségeire három kőkút építtessék, egy a töltésnél, másik a csörögi templomnál és a harmadik a gombhídnál.” Ezek helyét ma nem ismerjük.

Ivóvízről ezután sem esik szó a város történetét feldolgozó művekben, még az 1870 –es években megjelenő helyi újságokban sem. Csak amikor az Alföldön megkezdődött az egészséges ivóvíznek artézi kutak útján történő biztosítása és ennek híre Vácra is eljutott, mozdult meg végre a sajtó. A VÁCI HÍRLAP 1897-ben felhívja a város vezetőinek figyelmét az 58.943/1892 Földművelésügyi Minisztérium sz. rendeletre, mely szerint az artézi kutat fúratni szándékozó közösségek részére az ehhez szükséges geológiai szakvélemény szolgáltatását a Minisztérium felajánlja. A cikk fel is hívja a várost, forduljon a Minisztériumhoz a szakvélemény mielőbbi beszerzéséért, mivel a kutak vize egyre élvezhetetlenebb. Ezzel a felhívással megindult a küzdelem a város egészséges ivóvízéért.

A VÁCI HÍRLAP ettől kezdve mindvégig tág teret adott az ivóvíz ügyének és az erre vonatkozó eseményekről teljes részletességgel tájékoztatta a város közösséget. Így még 1897-ben arról számolt be, hogy a város közkútjainak vizét Urszinyi Arnold váci gyógyszerész vegyelemezte. A vizsgálat kimutatta, hogy a kutak vize nem csírámentes és ezért közegészségügyi szempontból veszélyes. A következő cikkben már arról van szó, hogy a város közigazgatási kérdéseivel sokat foglalkozó Péts Sándor mérnök szerint a Buki - szigettel szembeni partszakaszon fakadó források vizét kellene összefogni és azt a városon keresztülvezetni. Kétévi hallgatás után – 1899-ben – megint említi az újság az ivóvíz ügyét: „vízvezeték útján jó ivóvíz beszerzése Vácott abszolúte lehetetlen. Először azért, mert drága, erre a városnak belátható időn belül nem lesz pénze, másodsor, mert a közeli vidéken elegendő bővizű forrást találni nem lehet. Ellenvetésül hozhatná fel valaki, hogy akinek nincs jó vize, igyon Duna vizet. Ezt sem lehet, mert a fegyháztól lefelé egyik csatorna a másik után ömleszti a Dunába a sűrű sárga szennyvizet. Artézi kút kell tehát és az legyen a püspöki palota előtt, ahol ünnepeken a mozsarak állnak.”

Ezt követően – meglepetésszerűen – hangzik el Bauer Mihály bejelentése, mely szerint a vasúti fővonal túlsó oldalán az Althányi dűlőben fekvő, az akkor már Deákvárnak nevezett pusztájához tartozó földjeit 200 – 400 n.öles telkekre kívánja felosztani.

Vác lakóterülete eddig csak a Duna és a vasút közötti, viszonylag keskeny sávon fejlődött. Ez a lépés megindította a városnak a vasúton túli, ma már igen komoly méretűvé vált, (és az óta is Deákvárnak nevezett) városrésze kialakulását. Bejelentésében előadta, hogy a tervezett lakótelep a vasúti állomástól 10 percnyire esik, a városnál mintegy 30 méterrel magasabban fekszik, ami minden vonatkozásban előnyös. Megközelítéséhez társas kocsit gondol beállítani.

A területen csak lakóházakat szabad majd – előkert kihagyásával – építeni. A vízellátást az ott már meglévő 23 m mély és kitűnő vizű kútjáról vízvezetékekkel kívánja megoldani, mert jóval olcsóbbnak tartja a vízvezetékét, mintha mindenki külön ásna kutat magának.

A vízvezetékhez való hozzájárulás a telek árában kifizethető, később már csak a csekély fenntartási és üzemeltetési költséget kell majd megtéríteni. kijelentette azt is, hogy egyetlen telket sem ad el addig, amíg a vízellátást és a villanyvilágítást biztosítva nem látja. Bauer Mihály a parcellázás megindítása után a kút fölé 200 hektoliteres víztornyot emelt, amelybe a vizet először szélkerékkel nyomatta, majd benzinmotort használt erre a célra. A vízvezeték anyagát az Ulrich B. cég szállította. Elsőként a Fekete (mai Bacsó Béla) úton, majd a Nógrádi és a Bácskai utcákban fektették le a vízvezeték csöveket. A vízvezeték egészen 1914-ig üzemelt, s a telektulajdonosok havonta 5 korona vízdíjat fizettek. Az akciótól függetlenül a város közvéleménye tovább szorgalmazta az artézi kút fúrását. helyéül a magas fekvésű püspöki palota előtti teret javasolták, s az itt fel nem használt vizet a főútnak az alsóváros felé eső részére kívánták vezetni a kövezet alá „rejtett” csőben. Így a város legrosszabb vízzel rendelkező része kaphatna artézi vizet ebből a vezetékből, mivel a főút a Gombás patak feletti kőhíd irányába lejt.

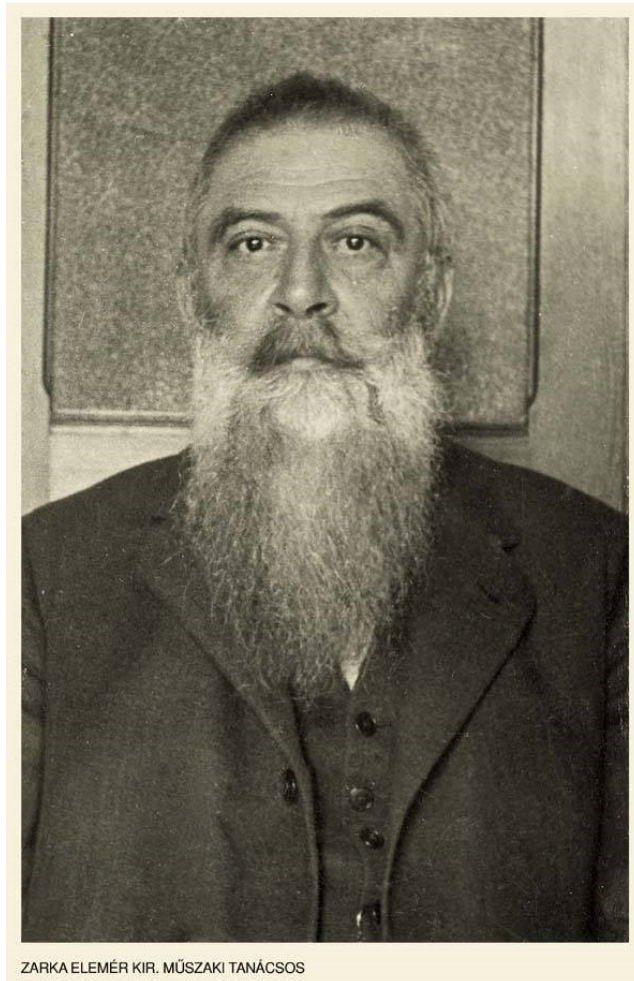
A sürgetések azzal az eredménnyel jártak, hogy dr. Zádor János polgármester 1899 áprilisában közölte, hogy: bár a kísérletezésre nincs anyagi fedezet, a Földművelésügyi Minisztériumtól szakértőt fog kérni. Kisvác (a városnak a Kőkapu feletti része) helyzete rosszabbodott, mert az időközben létesült lemezgyár csatornája a környező kutak vizét leszívta. Szerencsére azonban a Kisvác feletti Kőhídnál egy sziklaomlás helyén új forrás tört a felszínre, melynek vize kitűnőnek bizonyult. Eközben a városban növekedett az elégedetlenség a rossz ivóvíz miatt.

Az artézi kútban bízó lelkesedését alaposan lehűtötte a Földművelésügyi Minisztériumtól bekért és 1900-ban a városhoz megérkezett geológiai szakvélemény.

A városi közgyűlés még 1900 augusztusában tárgyalta a geológiai szakvéleményt, de – ahogy egy újságíró megjegyezte – „nehogy mindjárt meg kelljen szavazni a vízvezeték költségeit és még, hogy egy kicsit pihenjen is ez a fogód akta”, rábízták egy bizottságra.

Nem szerepelt az 1901. évi költségvetésben a vízvezeték előmunkálatainak költsége, és hosszú ideig még csak szó sem esik róla.

Végül a sok sürgetésre a város megbízást adott Zarka Elemér mérnöknek, a Földművelésügyi Minisztérium szakértőjének a vízvezeték létesítésére vonatkozó véleményadásra.

A szakvélemény 1904-ben érkezett meg, s a geológiai szakvéleményre támaszkodva a következőket javasolja: a kérdéses kavicsrétegbe fúrjanak több kutat és onnan szivattyúkkal nyomják be a vizet a városba, illetve a város melletti magas dombok egyikén építendő betonmedencébe.

Az összköltséget – 20.000 lakos esetében napi 100 l/fő vízszükséglettel számolva – 380.000 koronára irányozta elő. „50 éves törlesztés mellett a víz köbmétere kb. 5 fillérbe kerülne, de ha 10 – 16 fillérért adná a város, jutna belőle tűzoltásra és még tekintélyes jövedelme is lenne belőle a városnak.

1905-ben Vác végre mérnököt kapott Hübschl Kálmán személyében. Eredménye mindjárt az volt, hogy 2000 korona került a város költségvetésébe a vízvezeték előmunkálataira, sőt a Buki - sziget megvásárlására is sor került.

VÁCZY HÜBSCHL KÁLMÁN VÁROSI MŰSZAKI TANÁCSNOK

Még ez év novemberében megkezdődtek a vízvezeték előmunkálatai a geológiai szakvéleményben említett, s a Buki – szigettel szembeni parton fakadó források vize minőségének és vízhozamának vizsgálatával.

A szükségesnek tartott 20 l/sec. helyett csak 7 l/sec. volt a vízhozam, de bakteriológiailag sem bizonyult megfelelőnek a víz.. A kút fúrásának mélyítésével is próbálkoztak, de kívánt eredmény elmaradása miatt a kutatást itt fel is hagyták. Utolsó reményt még a nagy vízhozamú Kobrak cipőgyári kút adta, de magas keménységi foka és nitrát tartalma miatt ez a víz se jöhetett számításba.

Kétségbeesetten írta a VÁCI HÍRLAP:

„Ezek után az ég tudja honnan lesz vize a vízvezetéknek, pedig semmi olyan fontos nincs a város közegészsége és fejlődése szempontjából, mint a vízvezeték kérdésének minél gyorsabb megoldása.”

A már – már reménytelenné vált helyzetben 1908-ban támadt a város mérnökének az az ötlete, hogy a város által már megvásárolt Buki – szigeten lehet megtalálni az alkalmas vizet. Bár az első fúrások kedvezőtlen eredménnyel jártak, de az észak felé fúrt újabb két kút vize már nem volt kemény, vasat csak nyomokban tartalmazott, s rothadási termékek sem mutatkoztak. A város közgyűlése sietve biztosított 5000 koronát a próbaszivattyúzáshoz. Bízva abban, hogy végre megtalálták a szükséges vizet, a város vezetői tanulmányozták a komáromi vízvezeték üzemét. Ennek eredményeként úgy tájékoztatta a polgármester a lakosságot, hogy most már tisztán látja a vízvezeték megoldásának kérdéseit, költségeit a csatornázással együtt 1,2 millió koronára becsüli és két éven belül várható a megoldás is. Ha a városnak - a török csatornától eltekintve – nem is volt még vízvezetéke, de a már említett deákvári parcellázás vízvezetékekkel valósult meg, és mint a városnak ilyen jellegű első vízvezetékéről érdemes és meg is kell emlékezni. Amennyire megnehezítették a kedvezőtlen geológiai adottságok az egészséges és jó ivóvízellátást, annyival könnyebbé tették a város területéről a csapadék és szennyvizek elvezetését. A város lakóterülete ugyanis a Duna meredek partjához csatlakozó síkság viszonylag keskeny, 300 – 400 m széles sávján terül el több kilométer hosszban. E síkság terepszintje általában a Duna felé lejt, így a csapadékvíznek, később pedig a házi szennyvizek Dunába vezetésének akadálya nem volt. A Duna, mint nagy víztömegű recipiens – különösen a kezdeti időszakokban – biztosította a szennyvizek öntisztulását is. A város kezdeti fejlődése idejéből a vízvezetésről nincs említés. De, hogy voltak nyílt vízlevezető árkok, esetleg fedett csatornák is, erre utal Migazzi püspök által kiadott „Szabvány”, mely csatornák létesítését is előírta.

1845-ben megépült a Budapest – Bécs közötti vasúti fővonal Vácig terjedő szakasza, majd a későbbiek során annak folytatása is. A vasúti fővonal hosszú ideig határa volt a város beépítési területének, egyben azonban akadályát is képezte a vasúton túli területéről a vasút felé lejtő terepen érkező csapadékvizek levezetésének. A vasút túloldaláról érkező csapadékvizeket három helyen vezették át a vasút alatt. Észak felől az első átvezetés a volt felső vámnál (Híradó út) található. A következő átvezetés a volt temető út (Csikós József út) nyílt árkában összegyűlt víz számára történt. A harmadik átvezetés a Deákvár feletti Bácska dűlő és a deákvári csapadékvizeket összegyűjtő nyílt árok számára a Kosd felől érkező utat átvezető vasúti aluljáróban történt. Nagyobb záporok esetében az összefutó csapadékvíz számára a már nem bővíthető nyílt árok kevésnek bizonyult. A deákvári lakótelep alacsonyabban fekvő részeit így elég gyakran öntötte el a csapadékvíz és borította el az iszap. Ebben közrejátszott a nyílt árok vonalvezetésének több éles törése is. Az aluljáróba nyílt árokban érkező víz zárt, falazott csatornában folyt tovább a Honvéd soron és a Hattyú utcán az alsó Gombás patakba. A vasúti fővonal okozta csapadékvíz el- és átvezetési nehézségeket meg kellett szüntetni.

A megoldást záporfogó, illetőleg a tározó medencék létesítése nyújtotta, melyek a csapadékvizet az iszappal együtt felfogták és azokból csak annyi víz került levezetésre, amennyit a rendelkezésre álló csatornák be tudnak fogadni. A két medence még a második világháború előtt megvalósult. Bár ezek a problémák nem tartoznak szorosan a víz- és csatornamű történetéhez, megemlítésük a város vízügyi szempontjából indokolt. Visszatérve a csatornázásra: a város fejlődésével párhuzamosan, de mindig az éppen jelentkező igények kielégítésére egészül ki a már meglévő csatornahálózat, vagy épültek új csatornák. Mindez – megfelelő műszaki vezetés hiányában – átfogó terv nélkül történt. A csatornaépítésekről időközönként a helyi sajtó tudósított, de ezekből a vízvezeték megvalósulásáig elkészült csatornahálózatról teljes kép nem kapható. Tény viszont, hogy ennek a csatornahálózatnak összes hossza sok kilométert tett ki. Ellenőrzőaknákat általában nem építettek. ha mégis, azok fedlapját letakarták, s még útburkolat is került föléjük. Mélységük sok esetben nem elégítette ki a szennyvízelvezetés követelményeit és minden esetben a legrövidebb úton juttatták a szennyezett vizeket a város teljes hosszában, nagyon sok helyen a Dunába. Így vált e szakaszon a Duna vize ivásra, sőt még mosásra is mindinkább felhasználhatatlanná. A városnak tehát hamarabb volt komoly mértékű és értékű csatornahálózata, mint ahogy vízvezetéke megépülhetett. A vízvezeték megvalósulása viszont a csatornázással szemben támasztott újabb követelményeket.

Forrás: - Vác Város története (Karsú A. Arzén 1888)

- Váci Kalauz (Tragor Ignác 1929)

- A váci Vízmű első igazgatójának visszaemlékezései (Andor Károly 1928-1943)

- 1978-ban kiadott visszaemlékezés DMRVVV.

- DMRV eddig megjelentetett összes újsága. (1972-2017)

- Váci Hírlap, Váci Közlöny korabeli lapszámai (1926-1943)

- Az ivóvíz honfoglalása (Mavíz 2006)

- A csatornázás története (Dr. Juhász Endre 2008)

- 80 év, emlék, kép (Gombás Ernő 2008)

- Volt kollégáim visszaemlékezései.

Fotók: Deákvári telep, Bauer Mihály emléktáblája, első vízvezeték terve, Dr. Krakker Kálmán polgármester, Zarka Elemér, Tragor Ignác, Váczy Hübschl Kálmán

(A következő pár oldal a város első vízművének létesítéséről és üzembe helyezéséről fog szólni.)